

Colloquium 1(41)/2021
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/06coll2021>

WIZERUNEK CHIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ W STANACH ZJEDNOCZONYCH W DOBIE PANDEMII COVID-19

**The image of the People's Republic of China in the United States
during the COVID-19 pandemic**

Marcin Krzeszowiec
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni
e-mail: marcin.krzeszowiec@o2.pl
ORCID 0000-0002-5469-6520

Streszczenie

Artykuł przedstawia analizę zmagania chińskich władz o utrzymanie pozytywnego wizerunku Państwa Środka w obliczu pandemii COVID-19 w Stanach Zjednoczonych. Na podstawie wydarzeń z pierwszego półrocza 2020 roku zauważalny stał się konfrontacyjny ton w komunikacji dyplomatyczno-medialnej, który obrały chińskie władze w stosunku do USA, co wynikało z nowej strategii przewodniczącego Xi Jinpinga. Realizacja chińskiego planu zakładała przede wszystkim odwrócenie sytuacji poprzez oskarżenie armii USA o wywołanie globalnej pandemii, wzmożoną aktywność na polu zachodnich mediów społecznościowych przy zaangażowaniu chińskich dyplomatów, a następnie huczne promowanie chińskiej pomocy w walce z pandemią. Z drugiej strony można zaobserwować, postępującą wraz z rozwojem pandemii, radykalizację nastrojów wśród Amerykanów i zaostrej retorykę w debacie publicznej. Przebiegała ona od atmosfery podejrzliwości poprzez powolne odkrywanie nowych faktów, formułowanie podejrzeń, aż po surowe oceny i oskarżenia, których konsekwencje dla relacji amerykańsko-chińskich pozostają jeszcze nieznanne.

Słowa kluczowe: Chiny, Stany Zjednoczone, koronawirus, wizerunek państwa, dyplomacja publiczna, media.

Abstract

The article presents an analysis of Chinese struggles to maintain a positive image of the Middle Kingdom in the face of the COVID-19 pandemic in the United States. Based on the events of the first half of 2020, the confrontational tone in diplomatic and media communications that the Chinese authorities have taken towards the US has become noticeable, which resulted from the new strategy of President Xi Jinping. The implementation of the Chinese plan was primarily to reverse the situation by accusing the US army of triggering a global pandemic, increased activity in the field of Western social media with

the involvement of Chinese diplomats, and then demonstrative promotion of Chinese assistance in fighting the pandemic. On the other hand, one may observe a pandemic that is progressing with the development of the mood, radicalization among Americans along with the development of the pandemic and the sharpening of rhetoric in the public debate. It went from an atmosphere of suspicion, slowly discovering new facts, formulating suspicions, to severe assessments and accusations, the consequences of which for American-Chinese relations remain unknown.

Keywords: China, United States, coronavirus, country image, public diplomacy, media.

Wprowadzenie

Budowanie pozytywnego wizerunku państwa poprzez wykorzystywanie środków masowego przekazu, dyplomacji publicznej czy promocji dziedzictwa kulturowego, stanowi niezmienny od lat element polityki zagranicznej większości państw. Głównym powodem prowadzenie polityki wizerunkowej są wielorakie korzyści, jak np. przyciąganie inwestycji, rozwój turystyki, zwiększenie wolumenu sprzedawanych towarów i wzmocnienie pozycji państwa na arenie międzynarodowej (Daszkiewicz, 2013). Pozytywny wizerunek państwa buduje się zazwyczaj w oparciu o model, w którym podkreśla się pewne pożądane cechy, natomiast maskuje się, bądź rekompensuje się ich brak, innymi. Należy jednak pamiętać, że zbyt natęrczywe i usilne próby wytworzenia pożądanego wizerunku mogą przynieść efekt odwrotny do zamierzonego (Stępińska, 2009).

W przypadku działań podjętych przez Chińską Republikę Ludową, ratowanie wizerunku kraju w obliczu pandemii COVID-19, wywołanej przez wirus SARS-CoV-2, umotywowane było m.in. koniecznością utrzymania miejsc pracy w przemyśle, jak również wysokiego poziomu inwestycji zagranicznych. Obawy o ich utratę wynikały z zapowiedzi przedstawicieli państw zachodnich nt. wycofania z Chin produkcji przemysłowej, m.in. medykamentów, aby w ten sposób zabezpieczyć się na wypadek potencjalnych kryzysów. Z drugiej strony Państwo Środka spodziewało się wizerunkowego ataku ze strony Stanów Zjednoczonych, które mogły wykorzystać sytuację do wzmocnienia negatywnego postrzegania ChRL jako państwa autorytarnego, które należy traktować z ograniczonym zaufaniem, co determinowałoby wzmocnienie więzów transatlantyckich (Hutchens, 2020). Ponadto USA i Europę łączyły wspólne obawy (narastające w ciągu ostatniej dekady) o wykorzystanie kryzysu do wykupu zachodnich firm przez chiński kapitał (Braw, 2020).

Proces zmagania wizerunkowych Chińskiej Republiki Ludowej w USA można prześledzić na podstawie analizy amerykańskiej prasy, wypowiedzi polityków i analiz ekspertów, a także ich chińskich odpowiedników. Nastroje panujące w obozie republikańców bardzo dobrze oddawała telewizja Fox News. Szeroko na ten temat rozpisywał się również opiniotwórczy dziennik „Washington Post”. Głębokie analizy opisywanego problemu pojawiły się ponadto w CNN i „New York Times”, które były zazwyczaj publikowane przez zespoły dziennikarzy. Po drugiej stronie źródłem analiz

były natomiast wypowiedzi chińskich władz, dyplomatów i oficjalne komunikaty podawane przez tamtejsze ośrodki medialne, jak agencja informacyjna Xinhua czy telewizja CGTN. Celem artykułu jest odpowiedź na pytania o przebieg procesu i kierunku strategii, jaką chińskie władze wybrały w walce o utrzymanie pozytywnego wizerunku w Stanach Zjednoczonych w pierwszym półroczu 2020 roku, gdy dochodziło do stopniowego rozwoju pandemii COVID-19, a także reakcji amerykańskiej opinii publicznej w odpowiedzi na te wydarzenia, z uwzględnieniem zmiany nastrojów wyrażonych przez społeczeństwo Stanów Zjednoczonych przed i po rozpoczęciu zabiegów dyplomatyczno-cyfrowych ze strony Chińskiej Republiki Ludowej.

Realizacja strategii wizerunkowej Chińskiej Republiki Ludowej wobec Stanów Zjednoczonych

Rywalizacja na linii Waszyngton-Pekin w związku z globalną pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 wyraźnie przyspieszyła, a jej zasięg w coraz głębszym stopniu dotyka i uświadamia amerykańskie społeczeństwo, że Chińska Republika Ludowa nie wykazuje woli współpracy w celu jej ograniczenia. Wręcz przeciwnie, jak twierdzą amerykańskie władze i tamtejsze media, chińskie władze celowo uruchomiły szereg instrumentów propagandowych, przedstawiając swoje zmagania z wirusem jako heroiczną walkę z infekcją nieznanego pochodzenia. Choć na początku 2020 roku, jak twierdził były doradca prezydenta USA John Bolton, Donald Trump ignorował doniesienia o pandemii i nie chciał słyszeć o poważnych implikacjach gospodarczych, jakie może wywołać COVID-19, to z upływem czasu stanowisko Białego Domu uległo zasadniczej zmianie (Mangan, Meredith, 2020). Świadczyły o tym nie tylko stopniowe decyzje o zamknięciu granicy i zakazie lotów, ale również zmiana tonu amerykańskiej administracji na przełomie lutego i marca. Sekretarz stanu Mike Pompeo w wywiadzie udzielonym 18 marca 2020 roku oświadczył, że Chiny rozpoczęły kampanię dezinformacyjną i starały się ukryć informacje na temat ryzyka, które niósł koronawirus. Wiedzieli o zagrożeniach, a mimo to pozwolili ludziom opuszczać Wuhan i wylatywać do państw takich jak Włochy (Pompeo, 2020).

Jak podawały największe amerykańskie środki masowego przekazu od Fox News, „New York Post” po „New York Times” i CNN – od czasu ujawnienia przez Pekin w Nowy Rok informacji o zakażeniach wirusem SARS-CoV-2 do Stanów Zjednoczonych przyjechało z Chin 430 tys. osób, w tym 40 tys. po wprowadzeniu ograniczeń w podróżowaniu, które prezydent Trump ogłosił 31 stycznia 2020 roku. Wśród przybywających do USA znalazło się wiele tysięcy podróżnych z najsilniej zainfekowanej chińskiej prowincji Hubei, w tym ogarniętego epidemią miasta Wuhan. Pierwszy przypadek, tzw. pacjent zero, pojawił się w Stanach Zjednoczonych już 20 stycznia. (New York Times, 2020). W maju doradca handlowy Białego Domu Peter Navarro powiedział, że „Chiny wysyłały swoje lśniące samoloty nie z Wuhan do resz-

ty Chin, ale do miast takich jak Nowy York i Milan, zasiewając [wirusa – przyp. autora] na świecie i powodując pandemię” (Kaplan, 2020).

W tej sytuacji coraz częściej podnosiły się głosy o spóźnionych działaniach chińskich władz i głębokiej niekompetencji. W ostrzejszym tonie opublikowany został artykuł w prestiżowym czasopiśmie „Foreign Policy” (założonym jeszcze w 1970 roku przez Samuela Huntingtona), autorstwa profesora Paula D. Millera. Tytuł artykułu: „Tak, obwiniaj Chiny za wirusa” stanowił głęboki akt wzburzenia i irytacji postępowaniem chińskich władz, które autor oskarżył o „złośliwość, niekompetencje i skorumpowanie”. Natomiast prezydenta Xi Jinpinga wskazał jako pierwszego, który powinien zostać ukarany za gwałtowne rozprzestrzenianie pandemii i ukrywanie informacji o wirusie, by ratować chińskie łańcuchy dostaw, władze i reputację Chin (Miller, 2020).

W amerykańskiej klasie politycznej uwidoczniły się także podziały, w szczególności w nazewnictwie wirusa. Donald Trump mówił o „chińskim wirusie” i „wirusie z Wuhan”, natomiast opozycyjni politycy, w tym główny kontrkandydat Trumpa w wyborach prezydenckich Joe Biden, krytykowali taką nomenklaturę, wskazując na rasizm i ksenofobię w stosowaniu tych sformułowań (Haasch, 2020). W podobnym tonie opublikowane zostały komunikaty Światowej Organizacji Zdrowia, podkreślające, że wirus nie zna granic i nie można go kojarzyć z żadnym państwem ani rasą (WHO, 2020).

Wizerunkowa kampania Pekinu skupiła się również na dezinformacji i tworzeniu podziałów w społeczeństwie amerykańskim za pomocą narzędzi dyplomatycznych, mediów społecznościowych, aplikacji i cyberataków. Chińskie władze oficjalnie oskarżyły armię Stanów Zjednoczonych o wywołanie pandemii, a także podsycali antyamerykańskie nastroje w Internecie. Tym samym chińskie władze starały się budować spiskową teorię, wskazującą na pochodzenia wirusa z USA i ukrywanie prawdy o nim przez władze amerykańskie. W dniu 27 lutego miała miejsce wspólna konferencja prasowa chińskiego rządu i pulmonologa Zhonga Nanshana, który stwierdził, że „choć wirus po raz pierwszy został wykryty w Chinach, nie musi to oznaczać, że tam powstał” (Keyue, Qi, 2020). Dwa tygodnie później, 12 marca, rzecznik chińskiego MSZ, Lijian Zhao grzmiał na Twitterze: „Kiedy wykryto pierwszego pacjenta zero w USA? Ile ludzi jest zainfekowanych? (...) Możliwe, że to armia USA przywlekła wirusa do Chin. Bądźcie transparentni! Opublikujcie swoje dane! Ameryko, należą nam się wyjaśnienia!” (Tan, 2020; Lun Tian, 2020). Kilka godzin po tej wypowiedzi zastępcy sekretarza stanu USA David Stilwell wezwał ambasadora Chin do stawienia się w placówce i złożenia wyjaśnień. Przedstawiciel Pekinu miał zachowywać się podczas rozmowy „bardzo defensywnie” (Atwood, Cohen, 2020). Na dezinformację ze strony Pekinu zwrócił też uwagę amerykański senator Marco Rubio. W swoim tekście z 3 marca powołał się na artykuł opublikowany przez chiński portal „Xilu.com”, zajmujący się tematyką wojskową, w którym miały paść oskarżenia, że wirus

to biochemiczna broń wyprodukowana przez USA, by uderzyć w Chiny (Rubio, 2020). Media donosiły też o krążącej teorii spiskowej, jakoby zarażenie wirusem mogło zostać spowodowane przez amerykańskich sportowców biorących udział rok wcześniej w Światowych Wojskowych Igrzyskach Sportowych w Wuhan (Liu i in., 2020). Należy podkreślić, że ambasador Chin w USA Cui Tiankai w wywiadzie przeprowadzonym 9 lutego, a więc jeszcze przed wypowiedzią rzecznika Zhao, powiedział, że: „Są ludzie, którzy mówią, że wirus pochodzi z jakichś wojskowych laboratoriów, nie z Chin, ale może z USA. Jak możemy wierzyć w tak szalone rzeczy?”. W późniejszym wywiadzie, udzielonym 17 marca, chiński ambasador w USA, pytany ponownie o tę kwestię, powiedział, że należy znaleźć odpowiedź na pytanie „skąd pierwotnie pochodzi wirus, ale to zadanie naukowców, a nie dyplomatów i dziennikarzy”. Dopytywany o stanowisko rzecznika chińskiego MSZ, odrzekł, że nie odpowiada za wyjaśnianie stanowisk innych osób (Allen-Ebrahimian, Swan, 2020; Tiankai, 2020).

Chińskie władze jednak nadal w swoich komunikatach podtrzymywały ostry ton. Z kolei 23 marca państwowa agencja informacyjna Xinhua opublikowała stanowisko rzecznika prasowego chińskiego MSZ Genga Shuanga, który wezwał władze Stanów Zjednoczonych do zaprzestania polityzacji kwestii koronawirusa, stygmatyzacji Chin i kierowania oszczerstw pod ich adresem. Ponadto zarzucił Amerykanom, że „całkowicie zmarnowali cenny czas na walkę z COVID-19, który wygrały im Chiny” (Xinhua, 2020). Twórca dwujęzycznego serwisu internetowego „China Digital Time”, a zarazem wykładowca Uniwersytetu w Kalifornii, zajmujący się badaniem chińskich stron internetowych, Xiao Qiang, przeszedł falę antyamerykańskich treści i teorii spiskowych pojawiających się w chińskiej telewizji, aplikacjach i mediach społecznościowych, takich jak np. WeChat, Weibo czy Baidu. Zwrócił uwagę na koincydencję czasową, która wskazuje, że propagandowe treści pojawiły w momencie, gdy wizerunek partii i jej przewodniczącego Xi Jinpinga został mocno nadszarpnięty. Qiang wskazuje, że wiadomości były cenzurowane, jak w przypadku szanghajskiego urzędnika ds. zdrowia publicznego Zhanga Wenhonga, który zakwestionował sugestię pulmonologa Zhonga Nanshana na temat tego, że koronawirus może nie pochodzić z Chin. Chińska telewizja nadająca za granicą „China Global Television News” udostępniła w serwisie YouTube klip z uwagami Zhonga, który zyskał dziesiątki tysięcy wyświetleń. Antyamerykańskie treści były podsycane przez chińskie władze oraz urzędników; państwowe media publikowały nagłówki poddające w wątpliwość rolę ChRL w rozprzestrzenianiu się SARS-CoV-2. Na najpopularniejszym komunikatorze WeChat rozwijano spiskowe teorie wyjaśniające, jak amerykańska armia przywlekła groźny patogen do Wuhan, a za pośrednictwem konta „College Daily” stawiano chińskim studentom przebywającym za granicą pytanie, czy Chiny powinny przeproszać za wirusa, jeśli pochodzi on z USA. Xiao Qiang oświadczył, że skoordynowana akcja ChRL „to coś więcej niż tylko dezinformacja lub oficjalna narracja. To zaaranżowana,

kompleksowa kampania prowadzona przez chiński rząd za pośrednictwem wszystkich kanałów na rzadko spotykanym poziomie. To kontrofensywa” (Shih, 2020). Kontrofensywa jednak nie zawsze była przemyślana. Pod koniec lutego, chińskie władze zdecydowały nawet o wydaniu książki pt. „A Battle Against Epidemic: China Combatting COVID-19 in 2020”, która miała ukazywać „siłę przywództwa Komunistycznej Partii Chin i chińskiego socjalizmu”, jak również „współpracy z międzynarodową wspólnotą, by wspólnie chronić światowe i regionalne zdrowie publiczne”. Zapowiedziano również przetłumaczenie książki na pięć języków: angielski, hiszpański, arabski, rosyjski i francuski. Książka, będąca hołdem wobec Xi Jinpinga, krótko po publikacji zniknęła jednak z platform internetowych (Danxu, 2020).

W ratowaniu twarzy Pekinowi z pewnością nie pomogły informacje, które podała, nieprzychylna skądinąd administracji Trumpa, stacja CNN. W dniu 25 kwietnia, powołując się na swoje źródła w Białym Domu, CNN poinformowała, że chińscy hakerzy zaatakowali amerykańskie szpitale, laboratoria, firmy farmaceutyczne i zaopatrzeniowe, aby – zdaniem Departamentu Sprawiedliwości – wykraść dane na temat stanu badań nad koronawirusem SARS-CoV-2. Jak poinformowała wiodąca amerykańska firma zajmująca się cyberbezpieczeństwem FireEye – chińskie ataki cybernetyczne na amerykańskie ośrodki znacznie nasiliły się po wybuchu pandemii koronawirusa. FireEye przyznała, że w marcu chińscy hakerzy, tzw. grupa APT41, przeprowadzili jedną z największych w ostatnich latach akcji szpiegowskich wymierzonych w USA (Cohen, Marquardt, 2020). Po trzech tygodniach, 14 maja, sekretarz stanu Mike Pompeo wydał oświadczenie, potwierdzając doniesienia o cyberatakach ze strony Chin. Szef amerykańskiej dyplomacji oznajmił, że chińscy hakerzy próbowali wykraść dane amerykańskich instytucji i podmiotów zajmujących się badaniami nad koronawirusem (Stockler, 2020). Dzień wcześniej Federalne Biuro Bezpieczeństwa (FBI) i Departament Bezpieczeństwa Krajowego USA zaapelowały do amerykańskich ośrodków prowadzących badania nad szczepionką, testami i lekami, aby podjęły kroki w celu zabezpieczenia swoich systemów. Co więcej, wspomniane instytucje po zakończeniu dochodzenia, oskarżyły wprost chiński rząd o przeprowadzenie cyberataków na amerykańskie podmioty, co wywołało burzę w Chinach (Marquardt i in., 2020). Rzecznik chińskiego MSZ Zhao Lijian odpierał oskarżenia Amerykanów nazywając je „oszczerstwami” (*smears*) (Reuters, 2020).

Jeszcze tydzień wcześniej, 18 kwietnia prezydent Donald Trump, odnosząc się do pytania o wyciągnięcie konsekwencji za spowodowanie globalnej pandemii w stosunku do Chin, powiedział, że jeśli był to błąd, należy wspólnie działać, by go naprawić, ale jeśli było to celowe działanie, Chiny powinny ponieść konsekwencje (Mason, Spetalnick, 2020). Prawdopodobnie chińskiemu wizerunkowi nie zaszkodziła w takim stopniu sama pandemia, ale sposób działania Komunistycznej Partii Chin, a właściwie jego początkowy brak i maskowanie prawdy o koronawirusie. Prezydent Stanów Zjednoczonych wielokrotnie wskazywał, że chińskie władze nie pozwoliły amerykań-

skim ekspertom na zbadanie sprawy i nie wpuściły ich do kraju (whitehouse.gov, 2020). W podobnym tonie wypowiedział się podczas swojego przemówienia 11 marca w Heritage Foundation w Waszyngtonie, doradca prezydenta Trumpa ds. bezpieczeństwa narodowego Robert O'Brien, który oświadczył, że władze ChRL tuszowały epidemię, uciszając chińskich lekarzy i obywateli, którzy informowali o niebezpieczeństwie, co kosztowało świat 2 miesiące zwłoki w walce z wirusem (Conte, Salama, 2020). Wraz z upływem czasu na światło dzienne wychodziły kolejne fakty, które przeczyły wersji przedstawianej przez ChRL.

W maju niemiecka służba wywiadowcza BND przygotowała raport, z którego wynikało, że chiński prezydent Xi Jinping 21 stycznia telefonował do przewodniczącego Światowej Organizacji Zdrowia, prosząc o wstrzymanie i niepodawanie informacji dotyczącej transmisji wirusa z człowieka na człowieka, a także opóźnienia wydania przez WHO ostrzeżenia o pandemii. Niemiecki wywiad ocenił, że chińska polityka informacyjna doprowadziła do opóźnienia walki z koronawirusem od 4 do 6 tygodni (The Local De, 2020).

WHO jako organizacja, która powinna bazować na dowodach naukowych i przekazywać tylko sprawdzone informacje, zaufała jednak wiadomościom przekazywanym przez Pekin. Dnia 14 stycznia Światowa Organizacja Zdrowia opublikowała na Twitterze komunikat, który obwieszczał, że „wstępne śledztwo przeprowadzone przez chińskie władze nie wykazały jasnych dowodów na transmisję wirusa z człowieka na człowieka” (WHO, 2020). Dwa tygodnie później, 30 stycznia organ WHO wydał oświadczenie chwaliące ChRL za zobowiązanie do transparentności, a na początku lutego Sekretarz Generalny WHO Tedros Adhanom Ghebreyesus komplementował strategię i wysiłki Pekinu, który miał skutecznie zapobiegać rozprzestrzenianiu się wirusa poza kraj. Nie wspominał jednak o chińskim lekarzu Li Wenliangu, który już w grudniu 2019 roku alarmował o wirusie, ale jego głos został ocenzurowany i stłumiony przez KPCh. Szef WHO dodał również, że nie ma potrzeby stosowania środków ograniczających międzynarodowe podróże i handel (Xinhua, 2020). Rzeczniczka chińskiego MSZ Hua Chunying wykorzystała tę deklarację do krytyki administracji Donalda Trumpa, który zdecydował o wprowadzeniu restrykcji dla osób podróżujących z Chińskiej Republiki Ludowej. Chunying oskarżyła Stany Zjednoczone o nieudzielaniu Chinom jakiegokolwiek znaczącej pomocy, tworzenie i rozsiewanie strachu oraz wprowadzanie restrykcji dla podróżnych wbrew zaleceniom Światowej Organizacji Zdrowia. WHO zdecydowała się sklasyfikować COVID-19 jako pandemię dnia 11 marca, co zdaniem jej krytyków było znaczącym opóźnieniem. W Stanach Zjednoczonych coraz częściej podnosiły się głosy wiążące zwłokę w podejmowaniu decyzji przez Światową Organizację Zdrowia z naciskami i dotacjami, które ChRL przekazywała tej organizacji. Dziennikarz Josh Rogin z „Washington Post” napisał, że „WHO stała się czynnikiem wspomagającym kampanię dezinformacji w Pekinie, zamiast działać w celu jej przeciwdziałania”, a pod koniec marca komentator polityczny tele-

wizji „Fox News” Tucker Carlson nazwał Sekretarza Generalnego WHO skorumpowanym człowiekiem, który otrzymał stanowisko dzięki wsparciu Chin, po tym jak zatuszował wybuch cholery w swoim rodzinnym kraju, czyli Etiopii (Aaro, 2020; Garcia, 2020; Rogin, 2020). Senator Marco Rubio wskazywał na „faworyzowanie” Chin przez WHO, a kongresman Michael McCaul powiedział o Sekretarzu Generalnym WHO, że „w jego przeszłości było kilka czerwonych flag w odniesieniu do jego stosunków z Chinami”. Z tymi opiniami zgadzał się prezydent Donald Trump, stwierdzając, że WHO stoi mocno po stronie Chin (Economic Times, 2020).

Ostatecznie administracja Donalda Trumpa w kwietniu wstrzymała wpłaty swojej składki do Światowej Organizacji Zdrowia, do czasu wyjaśnienia roli tej organizacji w „niewłaściwym zarządzaniu i ukrywaniu rozprzestrzeniania się koronawirusa”. Po upływie miesiąca zdecydowano jednak o wycofaniu się Stanów Zjednoczonych z finansowania tej organizacji, o czym poinformował prezydent USA w dniu 29 maja. Donald Trump powiedział, że WHO jest „całkowicie kontrolowana” przez Chiny i oskarżył Pekin o wywieranie presji na Światową Organizację Zdrowia oraz nieprzesyłanie obligatoryjnych raportów. Dotychczasowy wkład USA w fundusz WHO wynosił około 400 mln dolarów rocznie, co stanowiło 15% całego budżetu tej organizacji. Amerykanie wpłacali największą spośród wszystkich składek (Obremski, 2020).

Największy uszczerbek na wizerunku ChRL w Ameryce może stanowić międzynarodowe śledztwo w sprawie COVID-19, które co prawda jeszcze się nie rozpoczęło, ale dochodzenie amerykańskich instytucji wywiadowczych już trwa. Jego finał prawdopodobnie nie nastąpi zbyt prędko ze względu na napiętą atmosferę oraz wzajemne oskarżenia. Pojawiały się natomiast enigmatyczne sygnały ze strony amerykańskiego sekretarza stanu Mike’a Pompeo i prezydenta Trumpa, sugerujące, że światowa pandemia miała swój początek w chińskich laboratoriach (France24, 2020), które powstały w Wuhan w 2015 roku we współpracy z francuskim P4 Jean Mérieux-Inserm Laboratory. Tej wersji zaprzeczał natomiast uprzednio przytoczony raport niemieckiej BND. Chińskie władze podjęły również ogromny wysiłek w przestrzeni mediów społecznościowych, z których najchętniej korzystają obywatele Zachodu, szczególnie takich jak Twitter, który na terytorium Chin pozostaje oficjalnie zablokowany. Co prawda, istnieje chiński odpowiednik Twittera, tzw. Weibo, ale próba dotarcia do obywateli Europy czy Stanów Zjednoczonych, musi rzecz jasna odbywać się kanałami, którymi posługuje się grupa docelowa. Aktywność Chińczyków wzbudziła uwagę dziennikarzy „New York Times”, którzy przeanalizowali tysiące wiadomości umieszczonych w serwisie Twitter. Płynęły z nich trzy główne przesłania w związku z wybuchem pandemii COVID-19. Po pierwsze, chińskie władze skupiały się na szerzeniu optymizmu, a następnie na ochronie wizerunku Chin i kwestionowaniu pochodzenia wirusa. Chińska propaganda niejednokrotnie publikowała w mediach radośnie tańczących pacjentów zarażonych koronawirusem oraz usuwała niewygodne wiadomości samych Chińczyków, którzy demaskowali kłamstwa chińskiego rządu. Kwestia po-

chodzenia wirusa została natomiast zakwestionowana pod koniec lutego oficjalnie przez chińskiego pulmonologa Zhonga Nanshana, znanego z odkrycia w 2003 roku koronawirusa SARS CoV-1 (Shih, 2020). Z kolei poprawa wizerunku Chin odbywała się za pomocą tak zwanej „dyplomacji maseczkowej” przy współudziale ambasadorów Państwa Środka, którzy przekazywali środki ochrony osobistej podczas oficjalnych konferencji (Xiao i in., 2020). Wyraźnie widać tutaj kontrast z pomocą wysyłąną z Europy do Wuhan przed wybuchem światowej pandemii, która pochodziła często ze strategicznych zasobów państw europejskich. Transport około 60 ton sprzętu medycznego, który trafił z Europy do Chin, nie odbywał się atmosferze wielkiej celebracji i błysku fleszy (Leonard, 2020). Zdaniem Yun Jiang, dyrektora „China Policy Centre” w Australii, chińskie władze aktywnie informowały o pomocy wysyłanej z tego kraju do Europy i innych państw, by pokazać światu, że ich autorytarny system jest lepiej przygotowany na walkę z pandemią niż demokracje liberalne, a Chińczycy to „dobrzy obywatele świata”. Z kolei wykładowczyni Uniwersytetu w Georgii Maria Repnikova, specjalizująca się w chińskiej polityce komunikacyjnej, podkreślała, że Chiny chętnie wykorzystują każdą okazję, by zbudować pozytywny wizerunek swojego państwa, a w przypadku pomocy dostarczanej do walki z COVID-19 udało im się odwrócić narrację z roli „ofiary” na „nauczyciela” lub „przywódcy” (Deutsche Welle, 2020).

Brytyjski portal BBC zwrócił natomiast uwagę, że chińscy dyplomaci zdecydowali się na zmianę tonu i języka, gdyż – jak podała oficjalna gazeta Komunistycznej Partii Chin „Global Times” – chińskie społeczeństwo „nie jest już usatysfakcjonowane zbyt miękkim tonem dyplomatycznym”. Ze względu na popularny w chińskich kręgach film o nacjonalistycznym zabarwieniu pt. „Wolf Warrior” (Wilczy Wojownik), przypisano chińskim ambasadorom właśnie to określenie, które miało symbolizować nowy konfrontacyjny ton chińskiej dyplomacji. Wśród przykładów podano m.in. wspomnianego wcześniej rzecznika chińskiej dyplomacji Lijian Zhao, który oskarżył armię USA o wywołanie pandemii; rzeczniczkę chińskiej ambasady w Indiach Ji Rong, która określiła głosy wzywające Pekin do wypłat odszkodowań za spowodowanie pandemii mianem „absurdalnych i rzucających się w oczy nonsensów”; chińskiego ambasadora w Holandii Xu Hong, który oskarżył Trumpa o rasizm; chińskiego ministra ambasady brytyjskiej Ma Hui, określającego niektórych przywódców USA jako głupich, niemoralnych i nikczemnych; czy głównego rzecznika KPCh w Pekinie wyśmiewającego pomysł wstrzykiwania środków dezynfekcyjnych prezydenta Trumpa, które skomentował słowami: „Pan prezydent ma rację. Niektórym trzeba wstrzyknąć środek dezynfekujący lub przynajmniej płukać gardło. W ten sposób nie będą rozprzestrzeniać wirusa, kłamstw i nienawiści podczas rozmowy”. Przytoczono też dane think-tanku German Marshall Fond, który poinformował o trzykrotnym wzroście nowych chińskich kont na Twitterze i czterokrotnym wzroście publikowanych postów (Landale, 2020).

Na szczególne wyróżnienie zasługuje postawa ambasadora Chin w Australii Chenga Jingye, który przestrzegał w kwietniu, że jeśli Canberra będzie nadal naciskać na wszczęcie międzynarodowego dochodzenia w sprawie COVID-19, to Chiny mogą zaprzestać kupowania australijskich produktów rolnych, a także ograniczyć podróże do tego kraju. W wywiadzie dla „Australian Financial Review” ambasador Jingye ostrzegał: „Gdyby nastrój się pogorszył, ludzie pomyśleliby: Dlaczego mielibyśmy jechać do takiego kraju, który nie jest tak przyjazny dla Chin? Może zwykli ludzie powiedzą: dlaczego powinniśmy pić australijskie wino? Zjeść australijską wołowinę?”. Dodał także, że zabiegi o międzynarodowe śledztwo to uleganie siłom Waszyngtonu i rozpoczęcie politycznie motywowanej kampanii przeciw Chinom (Tillett, 2020). Miesiąc później WHO przyjęło rezolucję w sprawie śledztwa dotyczącego koronawirusa SARS-CoV-2 pod kierownictwem Australii, które w ostatniej chwili zostało podpisane przez Chiny. Godzinę później Pekin nałożył 80% cła na australijski jęczmień i zakaz importu mięsa z czterech australijskich zakładów przetwórczych (Guardian, 2020; Shih 2020; Chain 2020). Interesujące starcie odbyło się także na polskim Twitterze, gdzie ambasador Chin w Polsce umieścił wiadomość wzywającą ambasador USA Georgette Mosbacher do niepublikowania kłamstw na temat COVID-19. W swoim oświadczeniu zawarł informacje, że „dwóch amerykańskich naukowców dołączyło do zespołu ekspertów WHO podczas 9-dniowej wizyty w Chinach w lutym. Nie można zaprzeczyć prawdzie” (Guangyuan, 2020). Ambasador USA w Polsce odpowiedziała na ten komentarz, wskazując, że Chiny wiedziały o wirusie już pod koniec grudnia, a mimo to blokowały dostęp do Wuhan aż do lutego (Mosbacher, 2020). Oznajmiła również, że: „Mogłabym prostować kłamstwa i półprawdy Komunistycznej Partii Chin przez cały dzień, ale nie muszę. Polacy rozumieją, czym jest komunistyczna propaganda. Długo musieli się z nią borykać” (Mosbacher, 2020).

W artykule z 20 maja na stronie „NBC News” podano, że od początku kwietnia Chińczycy opublikowali 90 tys. tweetów z 200 kont prowadzonych przez chińskich dyplomatów i państwowe media, a liczba kont dyplomatycznych w ciągu roku potroiła się z 40 do 135. Wzmoczona aktywność podyktowana była nie tylko odpieraniem amerykańskich zarzutów dotyczących pandemii, ale także tworzeniem własnej spiskowej teorii o pochodzeniu wirusa z terytorium USA. Tweet opublikowany przez jednego z dyplomatów był natychmiast udostępniany i przekazywany przez pozostałych oficjeli, tworzących wzajemnie wspierającą się sieć. Rzeczniczka Ministerstwa Spraw Zagranicznych Chin Hua Chunying próbowała odwrócić oskarżenia wysuwane przeciw Pekinowi w kwestii rzekomego wymknięcia się wirusa z laboratorium w Wuhan i wezwała w wiadomości zamieszczonej 8 maja na Twitterze, aby Stany Zjednoczone otworzyły Fort Detrick i inne laboratoria biologiczne oraz wpuściły ekspertów z WHO, by „przyjrzały się źródłom COVID-19 i zareagowały” (Chunying, 2020). Konta należące do chińskich dyplomatów i państwowych mediów opublikowały na Twitterze teorię spiskową dotyczącą Fort Detrick ponad 30 razy w ciągu dwóch mie-

sięcy. Natomiast oskarżenia o przywleczenie SARS-CoV-2 do Chin przez amerykańską armię, opublikowane w dniu 12 marca przez chińskiego rzecznika MSZ Lijiana Zhao, zostały udostępnione ponad 6,8 tys. razy. Chińskie medium „China Global Television Network” 19 maja opublikowało animowany filmik w formie gry video, zatytułowany „Test wiarygodności Pompeo”, w którym kpiło z uwag sekretarza stanu USA nt. pochodzenia wirusa. Natomiast państwowa agencja informacyjna Xinhua opublikowała dwuminutowy film zatytułowany „Once Upon a Virus”, wyszydzający amerykańską reakcję na COVID-19 i chwaliący Chiny. Został on retweetowany niemal 26 tys. razy i „polubiony” 50 tys. razy. Komentując poczynania chińskich władz w przestrzeni cyfrowej, Mollie Saltskog, analityk wywiadu z „Soufan Group”, zwracał uwagę, że Chiny wyciągnęły wnioski z kampanii dezinformacyjnych, które w przeszłości przeprowadzili Rosjanie: „Podobnie jak Rosja w wyborach w 2016 roku i podczas Brexitu, Chiny wykorzystują okazję, aby zdestabilizować liberalne demokracje poprzez kampanie dezinformacyjne, mające na celu zaostrzenie istniejących już społecznych podziałów” (Schechter, 2020).

Wedle danych sondażowych, pokazujących nastroje społeczne w USA, chińska ofensywa propagandowa nie przyniosła spodziewanego efektu. Amerykańskie społeczeństwo nie uwierzyło w scenariusz przygotowany w Pekinie. Wedle danych Instytutu Gallupa, który przeprowadził sondaż w okresie od 3 do 16 lutego 2020 roku, aż 67% Amerykanów negatywnie postrzeżało Chińską Republikę Ludową. Pozytywny stosunek do Pekinu wyraziło jedynie 33% badanych. W odniesieniu do tego samego okresu w poprzednim roku, o Chinach pozytywnie wyrażało się 41% Amerykanów, negatywnie – 57%, a dwie osoby nie miały opinii (Gallup, 2020). Wedle danych agencji Pew Research Centre z marca 2020 roku, dwie trzecie Amerykanów (66%) wyraziło negatywną opinię o Chinach, co jest najwyższym odczytem od czasu rozpoczęcia prowadzenia pomiarów w 2005 roku. W lipcu ta sama agencja powtórzyła badania, a ich wyniki potwierdziły trend. Nieprzychylną opinię nt. Chin wyraziło 73% Amerykanów, co stanowi wzrost o 7% w ciągu czterech miesięcy. W komentarzu do badań napisano, że „istnieje powszechne przekonanie, że Chiny nie poradziły sobie z początkowym wybuchem epidemii i późniejszym rozprzestrzenieniem się COVID-19”. Aż 78% Amerykanów oceniło, że chiński rząd ponosi winę za rozprzestrzenienie się wirusa ze względu na decyzje, jakie podjął na początku pandemii. Od marca zwiększył się również o 6% wskaźnik braku zaufania do prezydenta Xi Jinpinga, który wyniósł 77% (Devlin i in., 2020).

Podsumowanie

Bez wątplenia Chiny pod przewodnictwem Xi Jinpinga stają się państwem coraz bardziej autorytarnym, co pokazała zmiana dotychczasowej strategii prowadzenia pozornie łagodnej, niekonfrontacyjnej polityki zagranicznej, promującej kooperację na

zasadzie *win-win*. Coraz twardszy kurs Pekinu można było zauważyć także w bliskiej koincydencji czasowej wobec kwestii ograniczania autonomii Hongkongu, co dodatkowo uderzyło w promowany do niedawna chiński model polityczny, który miał stanowić ideę eksportową, alternatywną dla demokratycznego modelu cywilizacji zachodniej.

Chińska Republika Ludowa po wybuchu pandemii COVID-19 podjęła szereg działań mających na celu uchronienie swojego wizerunku w Stanach Zjednoczonych. Wyjątkowość chińskiej strategii wobec USA polegała niemal od początku na postrzeganiu tego bezprecedensowego wydarzenia jako kolejnego pola do konfrontacji z Waszyngtonem. Jak słusznie prognozował w kwietniu 2020 roku sinolog prof. Bogdan Góralczyk, globalne wyzwanie w postaci COVID-19, przed którym stanął świat, zamiast pola do współpracy, stało się kolejnym etapem strategicznej rywalizacji pomiędzy Waszyngtonem a Chinami (Góralczyk, 2020).

W celu przeprowadzenia chińskiej strategii wizerunkowej zaangażowane zostały zarówno tradycyjne instytucje dyplomatyczne, jak również nowe instrumenty cyfrowe, w szczególności komunikatory i portale społecznościowe. Kampania Chińskiej Partii Komunistycznej skupiała się na stworzeniu nowej narracji o pochodzeniu wirusa z USA, której nie udało się jednak obronić. Następnie przeszła w formę zbijania amerykańskich oskarżeń za pomocą mediów społecznościowych oraz agresywnie nastawionych dyplomatów („dyplomacja wilczych wojowników”). Równocześnie Pekin przechodził do fazy eksportera pomocy medycznej, której nadał celebrującą i propagandową formę. Biorąc pod uwagę rozwój wydarzeń na przestrzeni ostatnich miesięcy i nowe kompromitujące fakty wykazujące celową zwłokę w przekazywaniu danych o wirusie, a przede wszystkim porażkę silnie antyamerykańskiego tonu w komunikacji politycznej ChRL, społeczeństwo Stanów Zjednoczonych stało się jeszcze bardziej sceptyczne w stosunku do władz Chińskiej Republiki Ludowej. Potwierdził to najwyższy wynik negatywnych opinii na temat tego państwa uzyskany od początku pomiarów prowadzonych od 2005 roku przez Pew Research Centre.

BIBLIOGRAFIA

1. Aaro, D. (2020, 3.02). *China says US hasn't given any significant help in coronavirus outbreak, created panic: report*. Fox News. Pobrane z: <https://www.foxnews.com/health/china-says-us-hasnt-given-substantive-help-outbreak-helped-create-spread-panic-report>
2. Allen-Ebrahimian, B., Swan, J. (2020, 22.03). *Top Chinese official disowns U.S. military lab coronavirus conspiracy*. Axios. Pobrane z: <https://www.axios.com/china-coronavirus-ambassador-cui-tiankai-1b0404e8-026d-4b7d-8290-98076f95df14.html>
3. Atwood, K., Cohen, Z. (2020, 13.03). *US summons Chinese ambassador over coronavirus conspiracy theory*. CNN. Pobrane z: <https://edition.cnn.com/2020/03/13/politics/state-department-chinese-ambassador-coronavirus/>
4. The Guardian (2020, 18.05). *Australia 'deeply disappointed' after China imposes 80% tariff on barley imports*. Pobrane z: <https://www.theguardian.com/australia->

- news/2020/may/19/australia-deeply-disappointed-after-china-imposes-80-tariff-on-barley-imports (dostęp: 02.06.2020).
5. China Daily (2020, 6.06) *Book on China's fight against COVID-19 epidemic published*. Pobrane z: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202002/26/WS5e56238da31012821727a854.html> (dostęp: 02.06.2020).
 6. Braw, E. (2020, 15.04). *China Is Bargain Hunting—and Western Security Is at Risk*. Foreign Policy. Pobrane z: <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/china-is-bargain-hunting-and-western-security-is-at-risk/>
 7. Chain B. (2020, 19.05). *Australian-led motion for an inquiry into coronavirus is formally adopted by the World Health Assembly after China signed on at the last minute*. Daily Mail. Pobrane z: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8336119/Coronavirus-inquiry-Australian-led-motion-adopted-World-Health-Assembly.html>
 8. Reuters (2020, 19.05). *China says U.S. trying to shift blame and smear Beijing over WHO*. Pobrane z: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-china-usa/china-says-u-s-trying-to-shift-blame-and-smear-beijing-over-who-idUSKBN22V0YX> (dostęp: 02.06.2020).
 9. Xinhua (2020, 23.03). *China urges U.S. to stop politicizing COVID-19*. Pobrane z: http://www.xinhuanet.com/english/2020-03/23/c_138909091.htm
 10. Chunying, H. (2020, 8.05). Pobrane z: <https://twitter.com/spokespersonchn/status/1258780531707109377> (dostęp: 02.06.2020).
 11. Cohen, Z., Marquardt, A. (2020, 25.04). *They are trying to steal everything. US coronavirus response hit by foreign hackers*. CNN. Pobrane z: <https://edition.cnn.com/2020/04/25/politics/us-china-cyberattacks-coronavirus-research/index.html>
 12. Conte, M., Salama, V. (2020, 11.03). *US official says China's response to coronavirus cost the world "two months to respond"*. CNN. Pobrane z: https://edition.cnn.com/world/live-news/coronavirus-outbreak-03-11-20-intl-hnk/h_62753a55b102c5838cd050a74949f71c
 13. Danxu, Y. (2020, March 4). *Government-endorsed 'epidemic textbook' taken off the shelves: A celebration too soon?* ThinkChina. Pobrane z: <https://www.thinkchina.sg/government-endorsed-epidemic-textbook-taken-shelves-celebration-too-soon>
 14. Daszkiewicz, M. (2013). Wizerunek wewnętrzny w tworzeniu silnej marki kraju. *Nauki o zarządzaniu*, 2(15), 53–54.
 15. Devlin, K., Huang, C., Silver, L. (2020, 21.04). *U.S. Views of China Increasingly Negative Amid Coronavirus Outbreak*. Pew Research Centre. Pobrane z: <https://www.pewresearch.org/global/2020/04/21/u-s-views-of-china-increasingly-negative-amid-coronavirus-outbreak/>
 16. Devlin, K., Huang, C., Silver, L. (2020, 30.07). *Americans Fault China for Its Role in the Spread of COVID-19*. Pew Research Centre. Pobrane z: <https://www.pewresearch.org/global/2020/07/30/americans-fault-china-for-its-role-in-the-spread-of-covid-19/>
 17. Economic Times (2020, 26.03). *Donald Trump: WHO 'very much' sided with China on coronavirus*. Pobrane z: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/who-very-much-sided-with-china-on-coronavirus-donald-trump/articleshow/74824311.cms>
 18. Eder S., Fountain, H., Keller, M., Xiao, M., Stevenson, A. (2020, 4.04). *430,000 People Have Traveled From China to U.S. Since Coronavirus Surfaced*. New York Times. Pobrane z: <https://www.nytimes.com/2020/04/04/us/coronavirus-china-travel-restrictions.html> (dostęp: 02.06.2020).
 19. Gallup Institute. *Perceptions foreign countries: Country Rankings*. Pobrane z: <https://news.gallup.com/poll/1624/perceptions-foreign-countries.aspx> (dostęp: 02.06.2020).

20. Garcia, V. (2020, March 31). *Tucker Carlson blasts WHO leadership as 'lapdogs' for the Chinese government*. Fox News. Pobrane z: <https://www.foxnews.com/media/tucker-carlson-who-lying-china-coronavirus-efforts> (dostęp: 02.06.2020).
21. The Local De. *Germany shuns Trump's claims Covid-19 outbreak was caused by Chinese lab leak*. Pobrane z: <https://www.thelocal.de/20200508/germany-shuns-trumps-claims-covid-19-outbreak-was-caused-by-chinese-lab-leak> (dostęp: 02.06.2020).
22. Góralczyk, B. (2020, 24.04). *Wywiad z prof. Bogdanem Góralczykiem* (wywiad przepr. M. Mazurek), Oko na świat. Pobrane z: https://www.youtube.com/watch?v=_GkmWaMrMwo (dostęp: 02.06.2020).
23. Guangyuan, L. (2020, 14.05). Pobrane z: <https://twitter.com/AmbLiuGuangYuan/status/1260964967265812480> (dostęp: 02.06.2020).
24. Haasch, P. (2020, 21.05). *Joe Biden's latest ad said Trump 'rolled over for the Chinese' on coronavirus, and people are calling it racist and xenophobic*. Business Insider. Pobrane z: <https://www.businessinsider.com/joe-biden-ad-china-trump-coronavirus-racist-xenophobic-2020-4?IR=T>
25. Deutsche Welle (2020, 16.03). *How Chinese propaganda is reframing the coronavirus narrative*. Pobrane z: <https://www.dw.com/en/how-chinese-propaganda-is-reframing-the-coronavirus-narrative/a-52796337>
26. Hutchens, G. (2020, 2.05). *Coronavirus is focusing attention on how fragile global supply chains can be, so how will Australia respond?* ABC News. Pobrane z: <https://www.abc.net.au/news/2020-05-03/coronavirus-global-supply-chains-and-essential-services-exposed/12209246>
27. Kaplan, T. (2020, 10.05). *Peter Navarro: 'Chinese communist party' dismantled Trump's 'beautiful economy' in 60 days amid coronavirus*. Fox News. Pobrane z: <https://www.foxnews.com/media/peter-navarro-chinese-communist-party-trump-economy-coronavirus>
28. Keyue, X., Qi, W. (2020, 28.02). *COVID-19 'may not originate in China'*. Global Times. Pobrane z: <https://www.globaltimes.cn/content/1181005.shtml>
29. Landale, J. (2020, 13.05). *Coronavirus: China's new army of tough-talking diplomats*. BBC. Pobrane z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-52562549> (dostęp: 02.06.2020).
30. Leonard M. (2020, 26.05). *The End of Europe's Chinese Dream*. Project Syndicate. Pobrane z: <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-new-strategy-toward-china-by-mark-leonard-2020-05> (dostęp: 02.06.2020).
31. Liu, D., Shi, A., Smith, A. (2020, 6.03). *Coronavirus: Rumors and misinformation swirl unchecked in China*. NBC News. Pobrane z: <https://www.nbcnews.com/news/world/coronavirus-rumors-misinformation-swirl-unchecked-china-n1151291>
32. Lun Tian, Y. (2020, 13.03). *China sidesteps spokesman's claim of U.S. role in coronavirus outbreak*. Reuters. Pobrane z: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-china-usa-idUSKBN21012U>
33. Mangan, D., Meredith, S. (2020, 4.09). *John Bolton fears Trump decisions could be worse in second term if re-elected, criticizes coronavirus response*. CNBC. Pobrane z: <https://www.cnbc.com/2020/09/04/john-bolton-criticizes-trump-on-coronavirus-response.html>
34. Marquardt, A., Atwood, K., Cohen, Z. (2020, 14.05). *US officially warns China is launching cyberattacks to steal coronavirus research*. CNN. Pobrane z: <https://edition.cnn.com/2020/05/13/politics/us-china-hacking-coronavirus-warning/index.html>
35. Mason, J., Spetalnick, M. (2020, 18.04). *Trump warns China could face consequences for virus outbreak*. Reuters. Pobrane z: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-trump-china-idUSKBN2200XZ>

36. Miller, D.P. (2020, 23.03). *Yes, Blame China for the Virus*. Foreign Policy. Pobrane z: <https://foreignpolicy.com/2020/03/25/blame-china-and-xi-jinping-for-coronavirus-pandemic/>
37. Mosbacher, G. (2020, 15.05). Pobrane z: <https://twitter.com/USAmbPoland/status/1261269920337231879> (dostęp: 02.06.2020).
38. Mosbacher, G. (2020, 15.05). Pobrane z: <https://twitter.com/USAmbPoland/status/1261270262663860226> (dostęp: 02.06.2020).
39. Obremski, M. (2020, 29.05). *Trump: zrywamy relacje ze Światową Organizacją Zdrowia*. Polska Agencja Prasowa. Pobrane z: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C653420%2Ctrump-zrywamy-relacje-ze-swiatowa-organizacja-zdrowia.html>
40. France 24 (2020, 3.05). *Pompeo says 'enormous evidence' coronavirus originated in Wuhan lab*. Pobrane z: <https://www.france24.com/en/20200503-pompeo-says-enormous-evidence-coronavirus-originated-in-wuhan-lab> (dostęp: 02.06.2020).
41. Whitehouse (2020). *Remarks by President Trump and Members of the Coronavirus Task Force in Press Briefing*. Pobrane z: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-members-coronavirus-task-force-press-briefing-2/> (dostęp: 02.06.2020).
42. Rogin, J. (2020, 27.02). *China can't fight coronavirus and the truth at the same time*. Washington Post. Pobrane z: https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/china-cant-fight-coronavirus-and-the-truth-at-the-same-time/2020/02/27/bf2e785a-59a4-11ea-9b35-def5a027d470_story.html
43. Rubio, M. (2020, 3.03). *Marco Rubio: Russia, China and Iran are waging disinformation war over coronavirus*. New York Post. Pobrane z: <https://nypost.com/2020/03/03/russia-china-and-iran-are-waging-disinformation-war-over-coronavirus-outbreak/>
44. Schecter, A. (2020, 20.05). *China launches new Twitter accounts, 90,000 tweets in COVID-19 info war*. NBC News. Pobrane z: <https://www.nbcnews.com/news/world/china-launches-new-twitter-accounts-90-000-tweets-covid-19-n1207991>
45. US Embassy & Consulates (2020, 18.03). *Secretary Michael R. Pompeo With Sean Hannity of The Sean Hannity Show*. Pobrane z: <https://br.usembassy.gov/secretary-michael-r-pompeo-with-sean-hannity-of-the-sean-hannity-show/> (dostęp: 02.06.2020).
46. Shih, G. (2020, 5.03). *Conspiracy theorists blame U.S. for coronavirus. China is happy to encourage them*. Washington Post. Pobrane z https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/conspiracy-theorists-blame-the-us-for-coronavirus-china-is-happy-to-encourage-them/2020/03/05/50875458-5dc8-11ea-ac50-18701e14e06d_story.html (dostęp: 02.06.2020).
47. Shih, G. (2020, 12.05). *Bristling at calls for coronavirus inquiry, China cuts Australian beef imports*. Washington Post. Pobrane z: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/bristling-at-calls-for-coronavirus-inquiry-china-fires-trade-salvo-at-australia/2020/05/12/29c53058-93fe-11ea-87a3-22d324235636_story.html
48. Stępińska, A. (2009). *Wizerunek państwa – działania PR nie tylko w okresie prezydentury*, W: Z. Czachór, J.M. Tomaszuk (red.), *Przewodnictwo państwa w Radzie Unii Europejskiej – doświadczenia partnerów, propozycje dla Polski* (161–162). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
49. Stockler, A. (2020, 14.05). *Pompeo Condemns China's Attempts to Steal Coronavirus Research Data*, Newsweek. Pobrane z: <https://www.newsweek.com/mike-pompeo-china-coronavirus-hacking-1504163>
50. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego (2020). *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020, Filar III: Tożsamość i Dziedzictwo Narodowe*. Warszawa, s. 29.

51. Tan, W. (2020, 21.04). *US-China relations at a low as 'blame-shifting' sets back war against virus*. CNBC. Pobrane z: <https://www.cnbc.com/2020/04/22/coronavirus-trump-blames-china-virus-impact-on-trade-war.html>
52. Tiankai, C. (2020, 17.03). *Ambassador Cui Tiankai taking an interview with AXIOS and HBO*. Chinese Embassy in the United States of America. Pobrane z: <http://www.china-embassy.org/eng/zmgxss/t1759558.htm>
53. Tillett, A. (2020, 26.04). *China consumer backlash looms over Morrison's coronavirus probe*. Australian Financial Review. Pobrane z: <https://www.afr.com/politics/federal/china-consumer-backlash-looms-over-morrison-s-coronavirus-probe-20200423-p54mpl>
54. WHO (2020, 14.01). Preliminary investigations conducted by the Chinese authorities have found no clear evidence of human-to-human transmission of the novel coronavirus identified in Wuhan, China. Pobrane z: <https://twitter.com/who/status/1217043229427761152>
55. WHO (2020, 27.02). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19*. Pobrane z: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---27-february-2020> (dostęp: 02.06.2020).